
BOŽINA IVANOVIĆ U ANTROPOLOGIJI

Andelka Šćepanović

Na samom početku ovog osvrta na antropološki naučni rad akademika Božine Ivanovića, želim da izrazim lično zadovoljstvo što ovaj dan posvećujemo tom velikom čovjeku i naučniku, jer je to nešto najskromnije čime mu se možemo makar djelimično zahvaliti za sve ono što je ovom društvu, a posebno nauci, ostavio u nasljeđe.

Božina Ivanović je utemeljivač savremene antropološke nauke u Crnoj Gori, čime je dao svoj uzoran doprinos široj antropološkoj misli.

Svoj naučnoistraživački rad dr Božina Ivanović je usmjerio na proučavanje nastanka i razvoja čovjeka u Crnoj Gori u vremenu i prostoru. U tom pravcu teklo je i njegovo naučno usavršavanje u najznačajnijim antropološkim centrima Evrope i Amerike, kao što su Ruska akademija nauka i Univerzitet Lomonosov, 1969, Poljska akademija nauka - Institut za ekologiju čovjeka 1971,

Karlov univerzitet u Pragu 1972, Smitsonian institut u Vašingtonu 1973 i drugi centri.

Naučno djelo Božine Ivanovića, kad je o antropologiji riječ, može se grupisati u nekoliko cjelina - veliki dio svog rada posvetio je proučavanju biofizičkih odlika djece i omladine Crne Gore, ontogenetskom razvoju i morfološkim osobinama savremenih populacija Crne Gore i bivše Jugoslavije i problematici istorijske antropologije Crne Gore, Balkana i Evrope, kao i dinarizaciji, antropogenezi i adaptaciji Crnogoraca.

Božina Ivanović je proučavao čovjeka i njegov razvoj kao dio prirode i društva, zbog čega je posebnu pažnju poklanjao uticaju ekoloških činilaca na razvoj jedinke. To uzajamno dejstvo prirodne sredine, ljudskog društva i njegovog stvaralaštva na razvoj ljudske vrste utemeljio je, kako u prvim svojim studijama - *Dinamika fizičkog razvoja učenika Titograda* 1970, i *Ontogenetski razvoj i antropološke karakteristike omladine Crne Gore* 1985, kroz *Morfološke osobine jugoslovenskih naroda* (1990) pa sve do posljednje studije *Njegoš-antropološki atlas*, 2002. Primjenjujući najsavremenije metodološke pristupe iz vodećih antropoloških institucija u svijetu, proučio je biofizički razvoj omladinskih populacija u ondašnjem Titogradu, Cetinju, Pljevljima, Nikšiću i Beranama, kao i omladinske populacije albanskih i romskih etničkih zajednica. Ti rezultati zauzeli su značajno mjesto na međunarodnom planu i ublažili bjelinu koja je u tom pogledu postojala u antropološkoj nauci na našim prostorima.

Ontogenezi i biotipologiji Božina Ivanović je posvetio veliki dio svojih proučavanja. Posebnu pažnju privukla su njegova izučavanja razvoja djece u prepubertetnom i pubertetnom periodu, a naročito pojava akceleracije. Bio je inicijator i koordinator velikog projekta na nivou cijele bivše Jugoslavije, koji se zbog poznatih političkih i ratnih dešavanja, nažalost, nikad nije realizovao, a trebalo je da postavi jedinstvene standarde rasta i razvoja školske djece i omladine na ovim prostorima.

Sva ta pitanja, a naročito probleme metodologije u antropološkim istraživanjima obradio je u udžbeniku *Antropologija I*, 1996, koju je napisao za svoje studente na studijskom programu Biologija na Prirodno-matematičkom fakultetu u Podgorici čiji je bio osnivač. Predano je radio kako na formiranju tog odsjeka tako i na njegovoj afirmaciji, konsultujući pritom najistaknutije univerzitetske radnike iz okruženja i šire.

Ovom prilikom ne mogu a da ne pomenem njegov rad sa studentima. Naš profesor je bio oličenje svega onoga što bi jedan univerzitetski profesor morao da posjeduje, a on je to nesebično darivao svojim studentima. Pun volje i energije predano je pripremao svoja predavanja, trudeći se da ni jednog momenta ne bude naporan, još manje dosadan, a istovremeno je, kako je sam volio da kaže, bio svjestan da je predavač kao glumac na pozornici i da ni jednog momenta njegove misli ne smiju da skrenu s puta. To je, ujedno, bio samo jedan u nizu mnogo dragocjenih savjeta kojima me je kao moj profesor, a zatim i mentor svakodnevno obasipao, uvodeći me vrlo rano na tu pozornicu, očinski mi jačajući samopouzdanje i hrabrost da krenem putem koji mi je on otvorio na širokom polju antropologije.

Mnogo prije svih današnjih modernih reformi, on je kao vrstan pedagog, zahvaljujući svojoj širini, znao da zainteresuje studente za rad, da ih uključi i u nastavu i u istraživanja, uspostavljajući sa njima jedan specifično blizak i otvoren odnos, pun visokog međusobnog uvažavanja. Kao profesor nije bio pretjerano zahtjevan, a još manje strog. Ali, za deset godina njegovog rada na studijskom programu Biologija, poslije njegovih predavanja i konsultacija nikad nijedan student pred njega nije izašao a da nije bio spreman za dobar odgovor. Zato je njegovo mjesto na našem fakultetu jedinstveno i zato ga kolege, saradnici i studenti koji su imali sreću da ga slušaju uvijek s posebnim pijetom pominju.

Posebno mjesto u njegovom bogatom naučnom opusu pripada istorijskoj i peleoantropologiji.

U okviru istorijske antropologije, kojoj je postavio temelje u Crnoj Gori, profesor Ivanović je obradio više problema u studijama o zemnim ostacima crnogorskih dinasta Crnojevića i Petrovića, koji su privukli pažnju svjetske antropološke naučne javnosti. Time je, ujedno, dao značajan prilog proučavanju, što je velika rijetkost i u svijetu, državnih dostojanstvenika najvišega ranga, i obogatio metodologiju proučavanja te vrste, koja u našoj antropološkoj stvarnosti predstavlja jedinstven i pionirski poduhvat.

Proučavajući ljudske populacije na crnogorskom prostoru, a znalački koristeći ostatke materijalne kulture, istorijske izvore i uporednu literaturu, Božina Ivanović je uočio nekoliko etapa čiji su nosioci bile populacije koje je on antropološki identifikovao, pa se tako u svojim radovima bavio predgrčkim populacijama, zatim Ilirima, Slovenima, Balšićima, Crnojevićima, Petrovićima i drugima koji su ostavili neizbrisiv trag o čovjekovom bitisanju na ovim prostorima.

Antropološka problematika o crnogorskim dostojanstvenicima XV vijeka naovamo produbljena je kroz nekoliko njegovih studija. *Antropomorfološke odlike Petra II Petrovića Njegoša* objavio je 1994. godine, skeletnu populaciju sa Ćipura 1998. godine u studiji *Ćipur - cetinjska nekropola i skeletna populacija*, što uz njegove *Durmitorce* iz 1987. godine čini dragocjen prilog za poznavanje i upoznavanje antropoloških osobina ovdašnjeg stanovništva savremenog i minulog doba. U svom posljednjem djelu *Njegoš - antropološki atlas*, profesor Ivanović se osim antropoloških osobina bavi i duhovnim i etničkim nasljeđem, što se u neku ruku od njega i očekivalo, jer svi koji su iole bili upoznati s načinom njegovog rada znali su da za njega u nauci nijesu postojali okviri i granice. Njegovi naučni i ljudski vidici bili su mnogo širi od onoga što je fizički mogao postići.

Profesor Božina Ivanović bio je rado pozivan i viđen na brojnim naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu. S nestrpljenjem

su se iščekivala njegova saopštenja, stručni komentari i diskusije koje je tako nadahnuto i znalački saopštavao kako starijim, tako i nama mlađim kolegama, prema kojima je imao posebno razumijevanje i samo njemu svojstven pristup - profesora, naučnika, pedagoga, prijatelja.

Ostale su naročito upamćene njegove studije - *Neke antropološke karakteristike odraslog stanovništva Crne Gore* (1987), *Praistorijsko stanovništvo na teritoriji Crne Gore i njihove antropološke osobine* (1997), *Crna Gora i Crnogorci u antropološkoj literaturi na kraju XX vijeka, Srednjovjekovne populacije u Crnoj Gori, Antropološki materijal iz antičke nekropole u Budvi, Antropogeneza i adaptacija Crnogoraca* i mnogi drugi.

U tim studijama Božina Ivanović prati etno-antropološke procese na teritoriji Crne Gore i u njima dokazuje i obrazlaže egzaktne antropološke podatke, poput onih da se Crnogorci odlikuju skoro natprirodnom brahikranijom i velikom bizigomatičnom širinom. Takođe, on je u svojim radovima detaljno opisivao dinarski antropološki varijetet, koji prvi put pominje čuveni francuski antropolog Josip Deniker još krajem XIX vijeka, i objašnjavao brojne dileme i nesporazume na širem naučnom planu. Tačnije, proučavajući antropogenezu Crnogoraca kroz različita kulturno istorijska razdoblja, dr Ivanović je obratio pažnju na tri najbitnija procesa - to su pitanja gracilizacije, brahikefalizacije i dinarizacije koji su u crnogorskim populacijama bitno uticali na formiranje savremenih biofizičkih odlika.

U svom opsežnom naučnom radu na polju antropologije Božina Ivanović je sa svojim saradnicima sistematski obrađivao osteološki materijal s praistorijskih i istorijskih lokaliteta u Crnoj Gori. Tim svojim radom stvorio je i čvrstu vezu između antropologa i arheologa koji su zajedno realizovali brojna terenska istraživanja, a kojima se on uvijek istinski radovao. Zato je arheologe smatrao za svoje vrijedne dragocjene saradnike čije je mišljenje visoko cijenio. Taj segment je za njega ujedno pred-

---

stavljao i poseban izazov, jer je suptilnim analizama s tim podacima ulazio u probleme antropogeneze Crnogoraca. Na taj način je ujedno skrenuo pažnju na značaj Crne Gore za dalja antropološka i etnološka proučavanja.

Sve te probleme profesor Ivanović je znalački uočio, dopunio i sistematski neumorno proučavao više od tri decenije. Zato i nije čudo što je taj naporni, mukotrpan i strpljivi rad dao uzornu i bogatu naučnu žetvu.

Njegova razmišljanja i zaključci o mnogim važnim problemima u antropologiji poklapali su se sa pogledima uglednih svjetskih antropologa poput već pomenutog Francuza Denikera, Čeha Valšika, Amerikanca Kuna, Grka Puljanosa, Rusa Aleksejeva, Poljaka Pjonteka, Volanskog i Malinovskog, Bugara Boeva i mnogih drugih od kojih su mu neki savremenici bili i bliski prijatelji, i vrlo rado posjećivali Crnu Goru.

Kroz čitav svoj život bio je dobar domaćin, pa je vrlo rado okupljao naučnike i stručnjake raznih profila iz zemlje i inostranstva, organizujući naučne skupove i kongrese. Članovi antropološkog društva Jugoslavije, čiji je uzorni član bio više od 40 godina, i danas pričaju o blistavoj organizaciji 41. kongresa Antropološkog društva s međunarodnim učešćem koji je sa svojim saradnicima profesor Ivanović organizovao u Tivtu, samo nekoliko mjeseci prije nego što se zauvijek završilo njegovo životno putovanje.

Zato je i prva asocijacija na njega - *veliko* - veliko znanje, velika energija, veliki uticaj, veliki projekti, veliki uzorci, veliki rezultati, i prije svega toga - veliki čovjek.

Onima koji su imali rijetku sreću i čast da s njim sarađuju i pišu i od njega uče ostavio je svoje dragocjene naučno djelo i savjete. To je, kako je već na njegovom ispraćaju rečeno, ujedno najljepši i najtrajniji spomenik koji je profesor Božina Ivanović za života sebi podigao i ostavio nam u nasljeđe.